

მაგნოლია, უდაბნოს მწირი

„ამ რამდენიმე დღის წინ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტის კავკასიური ენების განყოფილების სტუდენტმა ანა კალანდაძემ რედაქციას წარუდგინა რამდენიმე რვეული თავისი ლექსებისა.

ა. კალანდაძის ლექსებმა მოწონება დაიმსახურეს, როგორც რედაქციის, ისე მწერალთა კავშირის პრეზიდიუმის წევრთა შორის. 25 მაისს მწერალთა კავშირის სექციაში მოეწყო ლექსების კითხვა.

სხდომას თავმჯდომარეობდა პოეზიის სექციის ხელმძღვანელი კონსტანტინე ჭიჭინაძე... ანა კალანდაძემ წაიკითხა ოცდაათამდე ლექსი. ლექსების კითხვისას იგი მსმენელს იტაცებდა არა კითხვის გარეგანი ეფექტით, არამედ განცდათა უშუალოდ, სიღრმით და სახეთა მოულოდნელობით...

საქ. საბჭოთა კავშირის პრეზიდიუმს განზრახული აქვს ანა კალანდაძის ლექსები გამოსცეს ცალკე წიგნად“.

არ უნდა ყოფილიყო იმის მოლოდინი, რომ „ლიტერატურა და ხელოვნების“ რედაქციის ოფიციალურ განცხადებას ადეკვატურად გამოეხატა ის საყოველთაო აღფრთოვანება ახალგაზრდა პოეტისადმი, რომელიც იმ დღეს იმ დარბაზში სუფევდა. „განცდათა უშუალოდ“, „სიღრმე“ და სახეთა მოულოდნელობა“ – ამაზე მეტი რა შეიძლება თქმულიყო ამ შემთხვევის მეორე დღეს, მაგრამ, რაც ითქვა, ცოცხალი შთაბეჭდილების ქვეშ ითქვა, და გააცოცხლა მშრალი ინფორმაცია და ერთგვარად გააქარწყლა მედიდური შესიტყვება „მოწონება დაიმსახურეს“.

ანა იხსენებს იმ შორეულ 1946 წლის 25 მაისს... და იმ მომდევნო დღეებსაც, როცა დამსახურებული მოწონება გააქარწყლა იდეოლოგიური კრიტიკის სუსხმა, რომელიც გადასწვდა მის ჯერ კიდევ გამოუქვეყნებელ, ზეპირად მოარულ ლექსებს. „მეც გამაკრიტიკეს უფროსი თაობის მწერლებთან ერთად“ (ორტომეულის ტ. II, 1996). „გამაკრიტიკეს“ – გამოხატავს დღევანდელი ეს სიტყვა ყველაფერ იმას, რაც ხდებოდა იმ ხანებში? დღეს „გამაკრიტიკეს“ ნამდვილად ირონიული ელფერი აქვს. გამაკრიტიკეს, სხვანაირად როგორ იქნებოდა? არც აღშფოთება, არც საბჭოეთის მემობელი რიტორიკა, ფუჭი და ამაო, პოეტის მოგონებას არ ახლავს. იგი იხსენებს სადღაც სიღრმეში წასული, ძნელად შესამჩნევი ირონიით, მშვიდად, როგორც წარსულ უამინდობას გაიხსენებს ადამიანი. ასეთი ტაროსი იდგა მაშინ და განა ეს ადამიანის ნებაზე იყო დამოკიდებული? განა შეიძლება ადამიანი აღეშფოთებინა (თუმცა ესეც ხდება) ბუნების მოვლენას – მიწისძვრას, წყალდიდობას, ჭექა-ქუხილს? საბჭოური ქმედებები ხომ საბჭოეთის ბუნების სტიქიური გამოვლენები იყო. სხვაგვარად მას არ შეეძლო მოქცეულიყო, თუ კი თავისი თავის ერთგული იქნებოდა. ევფემისტურად თქმულ ამ „გაკრიტიკებას“ შეეძლო იმხანად საერთოდ აეკრძალა წერა იმისთვის, ვინც მოინდომა პოეზია თავის ადგილზე დაებრუნებინა, აღედგინა თავის ძალასა და მოწოდებაში. და ეს ისე უბრალოდ მოხდა, თითქოს სამწყესურში ემღეროს მწყემს გოგონას თავისი სიმღერა. ამ დროს ფსიქემ, მუზამ, დაიბრუნა თავისი სატრფო და გამთლიანდა მასთან. ეს იგრძნეს იმ გაზაფხულის დღეს იმ დარბაზში „უფროსი თაობის მწერლებმა“, იმანაც კი (სახელდებით იხსენიება ჩამონათვალში სხვებთან ერთად, ვისაც ანა მადლობას სწირავს თანადგომისთვის), ვინც იმავე დარბაზში ამ ღირსსახსოვარი დღიდან ორიოდე თვის შემდეგ კიცხავდა და გმობდა სამაგალითოდ „რიონის აპოლოგიის“ ავტორს, იმ საღამოს თავმჯდომარეს, საბჭოთა მდინარე რიონის მიმართ ნათქვამი ბურჟუაზიული სურვილისთვის „და მოახსენონ ზვიად რონას, ლამაზ ლუარას, შენი ცოლობა რომ არც ერთმა არ იუაროს“ (თუმცა იმხანად, როცა ეს სტრიქოები დაიწერა, ჯერ საბჭოეთიც არ იყო იმდენად ფეხადგმული, რომ მოქალაქისთვის უცხოელზე ქორწინება აეკრძალა), ახლა კი დარბაზში მოსმენილით აღფრთოვანებული კრიტიკოსის ნოსტალგია ნამდვილი პოეზიისადმი დაამებული იყო. ორი თვის შემდეგ შეცვლილ ვითარებაში, როცა უდანოვის მანიფესტით ანა ახმატოვას „მხილება“ გამოქვეყნდა, „კრიტიკა“ იმათი მხრიდან, ვინც ორი თვის წინ გულწრფელ პანეგირიკებს უძღვნიდა ახალგაზრდა პოეტს, უჩვეულო ამბად არ აღიქმებოდა იმდროინდელი ორმაგი მორალის ფონზე, რომელიც

წინა ათწლეულების რეპრესიებმა წარმოშვა. ამას ყველა შეგუებული იყო, როგორც ბუნების კანონს. ეს მხოლოდ მწარე ანეკდოტების თემა თუ იქნებოდა (ვის არ გაუგონია ერთი ცნობილი კრიტიკოსის მოსწრებული კონტრშეკითხვა: „ცოცხალი ბერია გინახავთ“?). „კრიტიკისგან“ ვინმეს დაცვა ხომ, თუნდაც ეს ვინმე ვაჟა-ფშაველა ყოფილიყო, არნახულ გამირობად ჩათვლებოდა. შეიძლება პარადოქსი იყოს, მაგრამ ყველა იმუქამინდელ თავდასხმას, „კრიტიკად“ სახელდება, ვერ ჩავთვლიდით ინდივიდუალურ-პიროვნულ აქტებად, რომ მორალურ-ზნეობრიობის სასწორზე შეგვეფასებინა. ისინი ყველანი პირვინდად ანონიმურ-კოლექტიური იყო, რის გამოც არ ექვემდებარებოდნენ მორალური კუთხით განსჯას. აქ პიროვნების პრობლემა არ იყო. პიროვნება სადღაც „უკვენას ყურეში“ იყო გადამალული და ინანიებდა საჯაროდ ნათქვამ თავის სიტყვებს, უფრო მეტიც, ეს სინანული „კრიტიკულ-მამხილებელი“ სიტყვის წარმოთქმას თან სდევდა.

დაისმის კითხვა: როგორ შეხვედებოდა პოეტი ქალის ლექსებს იგივე აუდიტორია, ისინი რომ უდანოვის მანიფესტის შემდეგ წაკითხულიყო? ეს კითხვა ამოა: იმ ლექსების წასაკითხად ახალგაზრდა პოეტის მიწვევა მწერალთა სასახლეში აზრდაც არავის მოუვიდოდა. აქედან ვასკვნით, რომ გაზაფხულის ის დღე ერთგვარი გარდევვა და ჩავარდნა (ერთსა და იმავე დროს) იყო იმდროინდელ ტოტალისტურ რეალობაში. ვიდაცის თვალს, ვისაც ევალებოდა თვალთვალი, უთუოდ გამოეპარა ობიექტი.

თუ პოეზიის, როგორც ყოველი შემოქმედების, საზრისი თვითგამოსატვაშია, შინაგანის გარეთ გამოფენაში და, თუმცა განფენილი ყოველთვის სიმბოლურია, ავტორის მხრიდან მაინც დიდი ვაბედულება უნდა ყოფილიყო იმ ლექსების საჯაროდ გამოტანა. კრიტიკა მართალი იყო: რა ჰქონდა ამ „ინდივიდუალისტურ“ პოეზიას საერთო არსებულ სინამდვილესთან, რომელიც კომუნიზმის აზრდილის რომანტიულ ბურჟუში უნდა ყოფილიყო გახვეული? ვინ არის ეს ინდივიდი, რომელიც „რადაც უცხო სევდას შეუპყრია“ (ჭეშმარიტება ღაღადებდა ამ სიტყვების ავტორის პირით: „უცხო სევდა“ მართლაც მსჭვალავდა იმ ლექსებს)? ეს „უდაბნოს მწირი“, რომელმაც ასე თავისუფლად, როგორც ამოსუნთქვით, გათქვა საკუთარი თავი, თავისი დაფარული? მაგრამ ამ გათქმას ნუ გადავიყვანთ იმ დროების კონტექსტში, როცა რაიმეს გამხელა, იგივე თვითგამოაშკარავება, შესაძლებელია, სიგიჟის ტოლფასი ყოფილიყო. თავად პოეტს, რომელსაც დაუდგა თვითგამოაშკარავების დღე, იმ დღის ჟამზე, სხვა აზრი ჰქონდა.

„როდესაც ჩემი შემოქმედება სხვებისთვისაც ცნობილი გახდა, სიხარულთან ერთად ისიც ვიგრძენი, რომ... უკვე რადაც დასრულდა, რადაც დამთავრდა, შეწყდა... დაირღვა სულიერი წონასწორობა. ასე რომ, თუ ჩემი ლექსების გამოქვეყნებისას სიხარულს მგერიდა მკითხველის მიერ მათი გათავისება, უნდა ვადიარო ისიც, რომ კმაყოფილი მაინც (თუ შეიძლება შემოქმედი საერთოდ იყოს კმაყოფილი!) ჩემი შემოქმედების იმ „ფარული პერიოდითა“ ვარ, „საიდუმლოს გაცხადებას“ რომ უსწრებდა წინ. ე. ი. როცა სრული შინაგანი და გარეგანი სიმშვიდით ვიყავი მოცული და, მაშასადამე, – თავისუფალი უცხო თვალისაგან“, წერს იგი.

არაორდინალური აღიარებაა. ასე მარტივად, უბრალოდ, არის გამოთქმული საკუთარ თავზე შემოქმედების (და არა მხოლოდ შემოქმედების) პარადოქსი. სხვაგანაც წერს იგი: „არავის უთხრათ“, „საიდუმლოს გეტყვით“, – ხშირად მესმოდა მისგან (მხატვრისგან, რომელიც მის პორტრეტს ხატავდა, ზ.კ.) და ეს „გაფრთხილება“ ყურადღებას იქცევდა იმითაც, რომ იგი ჩემი ხასიათისთვისაც კარგად „ნაცნობი“ და ძალიან „ჩვეულებრივი“ გახლავთ“; „საიდუმლო – მხატვრული შემოქმედების შეუვალი, მისი „ძირითადი კანონია“. რაოდენ ძლიერია და თავისუფალი ადამიანი, მით უმეტეს, შემოქმედი თავის მარტოობაში, თავის დაფარულში, და რაოდენ დაუცველი და შებოჭილი შეიძლება იყოს საიდუმლოს გამხელის შემდეგ, როცა მისი პიროვნება შიშვლად დგას „უცხო თვალის წინაშე“. ესეც რომ არ იყოს, ის უთუოდ გრძნობს თავს წარმოცარიელებულ ჭურჭლად, რომლის ხელახლა ავსების იმედი შეიძლება არც ჰქონდეს. ჭურჭელი ისევ უნდა აივსოს და კიდევ გადმოვიდეს კიდევებიდან, რომ გაამართლოს პანეგირიკები. თუ მწვერვალზეა, გარემო ავალებს სხვა მწვერვალს, მასზე მაღალს. არსებობს მეორე ხიფათი, რომელიც უდარაჯებს ყველა ადამიანს, მითუფრო შემოქმედს. ამ საფრთხეს, როგორც პასკალი ამბობს, ადამიანის მიერ თავისი თავის გადაჭარბებულად შეფასება ბადებს. ახალგაზრდა ქალს, როგორც პოეტს და ადამიანს,

როგორც მომავალმა აჩვენა, დაძლეული ჰქონდა ეს ხიფათი. და ეს ზემოთ მოხმობილი მისი აღიარება მოწიფული გონების ნაყოფია, როგორც მთელი განვლილი გზის შეფასება, რომელიც განზოგადების ძლიერ ხარისხს აღწევს. მართლაც, ერთ მხარეს თუ არის საკუთარი შემოქმედების სხვისგან აღიარებით გამოწვეული ადამიანური სიხარული, რომელიც ხშირად შემოქმედებით სიბერწეს ბადებს, მეორე მხარეს არის ფარული პერიოდი, რომელიც ბნელში და უცნობობაში კვებავს შემოქმედებას.

პოეტმა თავის მოგონებაში (ტ. II, გვ. 112) იმ დროის საილუსტრაციოდ ამოწერა ნომენკლატურული სიმაღლიდან მის მიმართ მამობრივ-ზემდგომური ზრუნვით ნათქვამი სიტყვები, რომელთაც მათი ფარისევლურობის გამო უფრო დავიწყება შეეფერებოდა, ვიდრე გამომხეურება: „ამბობენ და ეს სასიხარულოა, რომ თვით ახალგაზრდა ქალი ძალიან თავმდაბალი და თვითკრიტიკულად განწყობილიაო. ეს ააცდენს მას თავბრუდახვევას და ნამდვილი პოეზიისაკენ გზას გაუკაფავს“. სიტყვები თუმცა ფარისევლურია, ამდენადვე ბანალური, მაინც ისინი დადავებდნენ ჭეშმარიტებას. ჭეშმარიტებაა, რომ ახალგაზრდა ქალი ნამდვილად თავმდაბალია და ეს თავისება მისი თანამგზავრი გახდა საფლავის კარამდე. ჭეშმარიტებაა ისიც, რომ თავბრუდახვევა დაბრკოლებაა ნამდვილი პოეზიისკენ მიმავალ გზაზე და, თუ რამ შორს იყო ახალგაზრდა ქალისთვის იმ ხანად და მერეც, ეს სწორედ დაგბრუდახვევაა. რაც შეეხება „თვითკრიტიკულ განწყობილებას“, ეს საბჭოური ტოპოსი იყო მთელი პერიოდის მანძილზე. ყველას, მათ შორის, პოეტსაც მოეთხოვებოდა თვითკრიტიკა, ზემდგომი კი მისგან თავისუფალი იყო. რაც უნდა ეგულისხმა იმ მზრუნველ ორატორს „ნამდვილ პოეზიაში“, ერთი რამ ცხადია: მის თვალში პოეზია არ იყო ის, რითაც ახალგაზრდა ქალი წარუდგა საზოგადოებას. არც ის არის გამორიცხული, რომ საჯარო მემობელს ორგვარი სტანდარტი ჰქონოდა მომარჯვებულთ: ერთი საგარეო, მეორე საშინაო, რომელთა შორის მიჯნა მის სინდისზე გადიოდა, ან არ გადიოდა. სხვათა შორის, უაღრესად კეთილგანწყობილი კრიტიკაც აღნიშნავდა მოსალოდნელ საფრთხეს, ოღონდ სხვა მხრიდან: „მისი პოეტური ფანტაზია გამაგრებულია ისტორიული წარსულის, ძველი ლიტერატურული ძეგლების, ძველი და ახალი ქართული ყოფის საფუძვლიანი ცოდნით და შეგრძნებით, მაგრამ მისი პოეზია ატარებს ნიშნებს ერთი დიდი საფრთხისა: საშიშია, რომ მისი უშუალოება და გულწრფელობა არ დაიხრდილოს გარდასული ცხოვრების ასოციაციებით, თანამედროვეობის არქაული აღქმით, წარსულის რომანტიკული გაეკზობით“ (გამოსმაურება დაიბეჭდა გაზეთის იმავე ნომერში, სადაც პოეტი ქალის ლექსები გამოქვეყნდა). ეს საფრთხე, რაზეც კეთილგანწყობილი კრიტიკოსი ლაპარაკობდა, ნამდვილად ასცდა პოეტი ქალის შემდგომ გზას, მაგრამ ეს საფრთხე ვერ აიცილა ქართულმა პოეზიამ, რის შედეგებსაც ჩვენი საზოგადოება რეალობაში იძიებს.

როცა სალიტერატურო კრიტიკა ლაპარაკობს ჩვენი ლიტერატურის 60-იან წლებზე, ისიც უნდა ითქვას, რომ ამ წლებს 1946 წლის გაზაფხული უძღვოდა წინ. თუმცა ეს წლები არ იყო მისგან უშუალო მოდენილობის შედეგი, რომ იმ გაზაფხულის წინამორბედობა გაცნობიერებული ყოფილიყო. ის უფრო იმ შუქურასავით იყო, რომელიც არ ჩანს, მაგრამ მუდამ მხედველობის არეშია, როგორც უხილავი იმედი. „ყველაფერი ქრება, მაგრამ პოეტის სიტყვა – არა“, ეუბნებოდა პოეტს მისი შუაფხოელი მასპინძელი ქალი. მართლაც, სიტყვა რჩება და გამოუცნობი გზებით განაგრძობს სვლას ადამიანის გულებისკენ.

მაშინდელი გაზაფხულის ნაკადი უთუოდ რწყავდა, კვებავდა და აპოხიერებდა პოეტურ სუბსტრატს, რომელზეც შემდეგ ახალი ყვავილები აღმოცენდა. რა იყო ნიშანდობლივი ამ ახალი პოეზიისთვის? ამას ერთი, არცთუ მარჯვე სიტყვით გამოხატავდნენ: ინტიმი. ადამიანის შიდა სამყაროსადმი მიქცევა. არა გრანდიოზულობა და გამირობის კვარცხლბეკი, არამედ სწორედ ის, რასაც საყვედურობდა ანას იგივე მასპინძელი, ხევსური ქალი: „ღულის ძირ წისკვილი შეამჩნიე – სიბეჩავის ნაშთი, ბეგენგორი კი ვერაო...“ ბეჩავი წისკვილი, რომელსაც ვერავინ ამჩნევს, ნუთუ თავისი სიბეჩავის გამო ხდება ხელოვნების საგანი? მთა ბეგენგორი – აპოთეოზის ადგილი უკან იხევს მის წინაშე. ისე როგორც წინანი უკანანი იქნებიან და უკანანი წინანი. ბეჩავი წისკვილი შეიძლება იყოს თავისი უმწეობით ძლიერის სიმბოლო („რამეთუ ძალი ჩემი უძღურებასა შინა სრულ იქმნების“, 2კორ 12:9), როგორც წვიმის წვეთი და პოეტის

მუხლებზე მუხლებით დაჩოქილი ჭიამარია, „პაწია ჩიორა“, „წყალუკა თეთრი“, „პაწაწინა რტო“, „კორდი პაწია“ და უმწურო ბუნების სხვა მრავალი სასწაული. არა ამქვეყნიური საჭოჭმანო, არამედ სხვა რიგის სიდიადე და ძალმოსილება იმთავითვე, პოეტად მის შობითგანვე, საცნაური ხდება მისთვის. და თუ რამემ იხსნა მაშინ სულიერი ჩაქოლებისგან, ეს მისი გულწრფელობა და ძლევამოსილი უმწურობა იყო, სწორედ ისეთი, მის მუხლზე დაჩოქული პაწაწინა მწერი რომ ასხივებდა. შინაგანის გამოხატვის ბუნებრიობა, რომელიც შენიშნეს პირველი ნაბიჯებიდანვე („კრიტიკამ“ კი მის ლექსებში უიდეობასთან და მისტიკასთან ერთად „თვით ენობრივი“ სისუსტეც დაინახა), ლტოლვა გამოთქმის სრულყოფილებისკენ თანსდევდა მისი შემოქმედების ყველა პერიოდს, განსაკუთრებით მაშინ, როცა ადამიანის ზნეობრივი შუაგულიდან წამოსულმა ნაკადმა პოეტის აბსოლუტური სმენა მოითხოვა. მაგრამ აბსოლუტური წუთისოფლის პირობებში, თუნდაც შემოქმედებაში, პირობითია. ბოლომდე უთქმელობა, ერთზე ლაპარაკი სხვაზე მინიშნებით – სწორედ ეს პირობითობა, ეს ენა აირჩია მან, რომელიც სრულყოფილად, თავისი უბრალოებით გამოგნებელ, მიუწვდომლობის მისტიკაში გადასულ „მაგნოლიაში“ გამოჩნდა, სადაც ნაღვლიანი პოეტი წუთისოფლის დასასრულიდან გველაპარაკება:

„მე არ ვიცი, რატომ... არც შენ იცი რათა,  
ჩემო მაგნოლია?  
ო, ასეთი წუთი, დაუბრუნებელი,  
შენც ხომ არ გქონია?  
დაბრუნდება ისევ, დაბრუნდება ისევ,  
შენც ხომ არ გგონია?  
მშვენიერი ზღვების, მშვენიერი მთების  
ტრფობა გაგეყოლია...  
როგორ მინდა შენთან, როგორ მინდა შენთან,  
ჩემო მაგნოლია!

